

ומשה היה רועה

מים ראשונים: ראה דברינו [האלהים הרועה אותי – המלאך הגואל אותי](#) בפרשת ויחי החותמת את ספר בראשית. השבת אנו מתחילים את ספר שמות במוטיב דומה. שם ראינו את הרועה כמייצג של הפרנסה והמלאכה - חיי היום יום - שהן קשות או גדולות מהגאולה. כאן נראה את "הרועה" כמפתח לגאולה, כתכונה חשובה של המנהיג שנבחר להוביל את היציאה מעבדות לחרות. שתי נקודות מבט משלימות ומגשרות בין חומש בראשית ושמות. כל המדרשים שלהלן, אלא אם צוין אחרת, הם משמות רבה פרשה ב - "ומשה היה רועה".

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ לְהֵן מִדְּיָן וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחֵר הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה: (שמות ג א.)¹

בדיקה בדברים "קטנים"

"ומשה היה רועה". זהו שכתוב: "כל אמרת אלוה צרופה" (משלי ל ה) - אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבדקהו בדבר קטן ואח"כ מעלהו לגדולה. הרי לך שני גדולי עולם שבדקם הקב"ה בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלם לגדולה. בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל ... מלמד שהיה דוד מקיים המשנה: "אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל"². אמר לו הקב"ה: נמצאת נאמן בצאן, בוא ורעה צאני ... וכן במשה הוא אומר: "וינהג את הצאן אחר המדבר" - להוציאן מן הגזל. ולקחו הקב"ה לרעות ישראל, שנאמר: "נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן" (תהלים עז כא.)³

דאגה לקטנים ולחלשים

"ה' בשמים כסאו עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם: ה' צדיק יבחן ..." (תהלים יא ד-ה). ולמי בוחן? לצדיק. ובמה הוא בוחנו? במרעה צאן. בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה שנאמר: "ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן" (תהלים עח ע). מהו: "ממכלאות צאן"? כמו: "ויכלא הגשם" (בראשית ח ב) - היה מונע הגדולים מפני הקטנים, והיה מוציא הקטנים לרעות כדי שירעו עשב הרך; ואחר כך מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינוני; ואח"כ מוציא הבחורים שיהיו אוכלין עשב הקשה. אמר הקב"ה: מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כוחו, יבוא וירעה בעמי ... ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן. אמרו רבותינו: כשהיה משה רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ אחריו עד שהגיע לקסות. כיון שהגיע לקסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות.⁴ כיון שהגיע משה אצלו אמר: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, שמא עייף אתה? הרכיבו משה על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חייד, אתה תרעה צאני ישראל. הוי: "ומשה היה רועה".⁵

¹ על מעמד הסנה עצמו, ראה דברינו [אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה](#) בפרשה זו.

² "אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, אבל מגדלין בסוריא ובמדברות של ארץ ישראל". מסכת בבא קמא פרק ז משנה ז. ובברייתא בגמרא בבא קמא דף עט ע"ב: "... אבל מגדלין בחורשין של ארץ ישראל ... במדבר שביהודה ובמדבר שבספר עכו". נשמח להחכים משואבי המים היכן הוא המדבר שבגבול עכו. ראה הסיפור על החסיד שחלה ונזקק לחלב עזים בגמרא בבא קמא דף פ עמוד א, "שנכנסו חביריו לבקרו וכיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם, ואמרו: לסטים מזויין בביתו של זה".

³ תנאי ראשון למנהיג \ רועה שהוא מקפיד הן על רכוש הפרט (להרחיקם מהגזל) והן על רכוש הציבור והסביבה (אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל). במקום יישוב ובמדבר. ולא מילתא זוטרא היא, שהרי במחלוקת קורח בה מותקף משה אישית "כי תשתרר עלינו גם השתרר", הוא נופל על פניו ומבקש מהקב"ה שלא ישמע לקורח ועדתו: "אל תפן אל מנחתם, לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם". וכן שמואל אומר: "הננו ענו בי ... את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי". ובפרשת פקודי דואג משה שמא יחשדוהו במניין 1775 השקלים החסרים לכאורה במעשה המשכן (שמות רבה נא ו). ראה דברינו [אלה פקודי המשכן בפרשת פקודי](#). וכבר קדם למשה ודוד אברהם שהיו גמליו יוצאים זמומים (בראשית רבה ס ה). ראה דברינו [בין גמליו של אברהם לחמורו של פנחס בין יאיר](#) בפרשת חיי שרה.

⁴ חסות הוא סלע מחסה ובריכה של מים היא גב. ראה מלכים ב' ג טז, ירמיהו יד ג, גמרא מועד קטן כה ע"ב.

⁵ תנאי שני למנהיג \ רועה הוא לראות ולרעות, בעיקר את החלשים הזקוקים לעזרה. לדעת לנווט בין החזקים לחלשים. המשותף למשה ודוד (וגם המפריד ביניהם) הוא נושא שכבר דנו בו מספר פעמים (ראה דברינו ["יכתב עוונתי"](#) בפרשת חוקת וכן [כיסוי החטא או גילוי](#) ביום הכיפורים). גם מקומו של המדבר כהתחלה ו"בראשית" של דברים רבים כבר נדרש הרבה, בעיקר על הפסוק בשייר השירים: "מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן, מקוטרת מור ולבונה" (ראה דברינו [תורה ומדבר](#)). אך אצל משה יש למדבר משמעות נוספת. רעיית הצאן במדבר, כולל הסיפור על הגדי, היא הרבה יותר מאשר מבחן לקבלת המנהיגות. אצל משה, המדבר הוא הכל, הוא תחילתה וסופה של המנהיגות ושל חייו. ראה בהמשך הפרשה בשמות רבה ב בסימן ד: "אמר ר' לוי: אמר לו הקב"ה למשה: סימן זה לך: במדבר אתה מניחם ומן המדבר אתה עתיד להחזירם לעתיד לבוא". ובמדבר רבה יט יג כשמשה

מתוקן היה

"ומשה היה רועה" - כל מי שכתוב בו "היה" - מתוקן לכך. "הן האדם היה" (בראשית ג כב) - מתוקנת הייתה המיתה לבוא לעולם. "והנחש היה ערום" - מתוקן לפורעניות היה. בנח כתיב: "איש צדיק תמים היה" - מתוקן לגאולה. ביוסף כתיב: "ויוסף היה במצרים" - מתוקן לפרנסה. במרדכי כתיב: "איש יהודי היה" - מתוקן להצלה. ומשה - לגאולה. מתחילת ברייתם נתקנו לכך.¹⁰

דואג לרועה הבא

"וידבר משה אל ה' לאמר: יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה: אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה" (במדבר, כז טו-יז).¹¹

"איש אשר רוח בו" - לפי שאמרת "אלהי הרוחות" - שאתה מכיר רוח כל אחד ואחד מכל ברייה ותמנה אדם שידע להלוך עם כל אחד ואחד מהם לפי דעתו. (במדבר רבה כא טו).¹²

רועה תורת משה

"וכמשמרות נטועים" - אלו הסנהדרין. ואם תאמר הרי זה מתיר וזה אוסר זה פוסל וזה מכשיר, זה מטמא וזה מטהר, ר' אליעזר מחייב ור' יהושע פטר, ב"ש אוסרים וב"ה מתירין, למי אשמע? אמר הקב"ה: אעפ"כ כולם "נתנו מרועה אחד" זה משה, שנאמר בו: "ומשה היה רועה" (תנחומא, בהעלותך, סימן טו).¹³

רועה שרואה למרחוק עד קץ הגלות

"יודיע דרכי למשה" (תהלים קג ז), דכתיב: "ועתה וגו' הודיעני נא את דרכך". א"ל הקב"ה: על דרכי אתה מבקש לעמוד? חייך שאני מודיעך, שנאמר: "יודיע דרכי למשה". דבר אחר: יודיע דרכי למשה, שהקב"ה בלבד היה יודע קץ של גלות מצרים, שנאמר: "וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים", ולמי הודיע? למשה, שנאמר: "יודיע דרכי למשה", ואומר: "ומשה היה רועה". (ילקוט שמעוני תהלים רמז תנט).¹⁴

יהודה הלוי ב"ר שלום: אמרו לו ישראל: למה אנו דומין? לשה אחת שבא הזאב ונטלה מן העדר, ובא הרועה אחריו. מה עשה הזאב? ביקש לבקע את השה מבין הרועה, הגיע השה בסכנה. כך אמר משה לפני הקב"ה: לבין פרעה וביןך אנו מתים. הרועה נקרע בין חובתו לצאן וחובתו לבעל הבית. ובנושא זה הארכנו בדברינו [אותם הנתונים תחת הבניין](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

¹⁰ בפירוש א.א. הלוי לשמות רבה האריך לדון במשמעות הביטוי "מתוקן היה" שכאילו סותר את הבחירה החופשית: "הכל צפוי והרשות נתונה" (אבות ג יג). ובהקשר הספציפי שלנו, משה ויציא מצרים, אף סותר את דברי ר' עקיבא במסכת שמחות ח יד: "ראויים היו ישראל ליגאל ממצרים אילולי (גם אם לא) עמדו משה ואהרן, אלא שמגלגלים זכות ע"י זכאי". אך באמת, אין צורך ליצור כאן מחלוקת, לפחות לא במקרה של משה. "מתוקן היה" הוא במובן של ייעוד ומטרה: מיעוד היה. ואע"פ כן, עבר משה בחינה ובדיקה שאישורו שאכן: "מתוקן היה משה לגאולה". ובאסתר רבה ה ד מופיע הביטוי הגון במקום מתוקן: "מי הגון לדבר? זה מרדכי: איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי. ודכוותיה: וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. מי הגון לדבר? זה משה: ומשה היה רועה". ראוי היה. ראה בהמשך המדרש שם שהוא מונה גם את שאול, דוד, דבורה, יפתח ועוד.

¹¹ הרועה דואג לרועה הבא, בפשוטו של מקרא. והמדרשים מוסיפים נופך משלהן: ספרי זוטא פרק כז: "ולא תהיה עדת י"י כצאן אשר אין להם רועה. למה היה משה דומה? לרועה נאמן שאמר לו בעל צאנו הסתלק מצאני. א"ל: איני מסתלק עד שתודיעני מי אתה ממנה תחת". ומדרש במדבר רבה כא ז מדגיש את אופן העברת מקל הרועים ע"י מנין מסודר: "משל לרועה שמסר לו בעל הבית צאנו במנין. השלים הרועה שמירתו, כשמחזיר צריך למנות. כשיצאו ישראל ממצרים מסרן למשה במנין ... ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכתה כשש מאות אלף רגלי, הרי שקבלו במצרים במנין. בא ליפטר מן העולם בערבות מואב, החזירם במנין".

¹² כשמשה מבקש (בפרשת פנחס) שהקב"ה ימנה מנהיג שיחליף אותו, הוא נוקט בלשון רבים: "הרוחות". כשהקב"ה עונה לו ומצווה אותו לקחת את יהושע הוא נוקט בלשון יחיד: "אשר רוח ב". המדרש מסביר שאין כאן סתירה. איש אשר רוח בו, יודע להלוך עם כל אחד ואחד מהם, עם כל רוח ורוח. כמו הרועה שמבחין בכל כבש וכבש. ראה גם תנחומא בובר שם. ולענייננו יותר חשוב המקרא עצמו: "ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה". כך מבקש מי שתחילת מנהיגותו הייתה "ומשה היה רועה את צאן יתרו". ראה דברינו [יפקוד ה' איש על העדה](#) וכן [ונתת מהודך עליו](#) בפרשת פנחס.

¹³ מרועה צאן לרועה ישראל בהלכה שהתורה נקראת על שמו. המדרש דורש את הפסוק בקהלת יב יא: "דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד". במקומות רבים נדרש פסוק זה כמסמל את אחדות ההלכה יחד עם ריבוי הדעות שיש בה. ראה תוספתא סוטה ז יב, אבות דרבי נתן נוסח א יח, מסכת חגיגה ג ע"ב ועוד. אבל רק כאן ובמדרש המקביל במדבר רבה יד ד מתחבר המאמר "נתנו מרועה אחד", עם הפסוק בפרשתנו "ומשה היה רועה" על מנת להוכיח ש"רועה אחד" זה משה. ובירושלמי סנהדרין פרק י הלכה א: "ניתנו מרועה אחד - אמר הקב"ה: אם שמעתה דבר מפי קטן ישראל והנייך (גרם לך הנאה), לא יחא בעיניך כשומעו מפי קטן, אלא כשומעו מפי גדול. ולא כשומעו מפי גדול, אלא כשומעו מפי חכם. ולא כשומעו מפי חכם, אלא כשומעו מפי נביא. ולא כשומעו מפי נביא, אלא כשומעו מפי רועה. ואין רועה אלא משה וכו'". זכה רועה הצאן להיות גם רועה בהלכה ולא עוד אלא שהתורה נקראת על שמו - [תורת משה](#) (דברינו בשבת הגדול). וגדול חכמי ישראל, ר' עקיבא, שהיה דורש בתורה עד שמשה עצמו לא היה מבין מה הוא דורש (מנחות כט ע"ב) ותמה מדוע לא ניתנה תורה על ידו, קרא על עצמו שעדיין לא הגיע לא רק למדרגת רועה בקר, אלא גם לא למדרגת רועה צאן (יבמות טז ע"א).

¹⁴ גם מדרש זה מקורו בשמות רבה פרשה ב, אלא שהעדפנו את לשון ילקוט שמעוני. יש כאן שתי דרשות שונות על הפסוק "יודיע דרכי למשה": אחת, על מידותיו של הקב"ה, והשנייה, על קץ הגלות. אלא שסמיכותן מציעה שיש קשר בין שתיהן, אותו נשאר לשואבי המים להציע. כך או כך, שים לב לסיום המדרש: "שהודיע הקץ למשה, שנאמר: ומשה היה רועה". ברור שהדרשן משחק כאן בין רואה לרועה - משה הרועה, רואה את קץ הגלות. על מנת להיטיב ראות, צריך להיטיב רעות. ומדרש ספרי דברים שנו מרחיב עוד יותר את ראיית הרועה ומציין שמשה ראה עד קץ הימים: "ויראהו ... עד הים האחרון ... אל תהי קורא עד הים

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: ראה פירוש כלי יקר שמות ג א: "אמרו המפרשים לפי שכל רועה פסול על שמרעים בהמות בשדות אחרים וחשודים על הגזל (סנהדרין כה ע"ב), על כן אמר שצאן אלו היו של יתרו ואין אדם חוטא ולא לו. אבל מכל מקום הוצרך להודיע שהיה רועה, כי רוב הנביאים באו לידי נבואה מתוך הרעיה, כי הנבואה צריכה התבודדות וע"י שיראה השמים מעשה ידי אלהים, כמו שאמר: כי אראה שמך מעשה אצבעותיך. כי ע"י זה תהיה כל מחשבתו במציאות השי"ת עד אשר יערה עליו ממרום רוח ה'. מה שאינו מצוי כל כך ביושב בביתו או בעושה איזו מלאכה אחרת בשדה, זולת הרועה היושב פנוי רוב הזמנים". נראה שמוטיב זה אומץ בחום ע"י החסידות.

האחרון, אלא עד היום האחרון, מלמד שהראהו כל העולם כולו מיום שנברא ועד שיחיו המתים". ידיעת הקץ של משה, אותה כבר ציינו בדברינו [גילוי הקץ](#) בשבת פרשת ויחי שעברה, איננה ידיעה בעלמא, אלא ידיעה לצורך ברור. משה הוא שעתיד לרעות את עם ישראל גם בקץ הימים. כבר ראינו לעיל את מדרש במדבר רבה יט יג: " ... שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר ואת מכניס דור אחר? עכשיו יאמרו: אין לדור המדבר חלק לעולם הבא. אלא תהא בצדן ותבוא עמהן שנאמר: ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה". ועוד בדברים רבה ט ט, פרשת וילך: " ... כיון שקיבל עליו למות, התחיל הקב"ה מפייסו. אמר לו: חייך, בעולם הזה הנהגת את בני, אף לעתיד לבא על ידיך אני מנהיג אותן, שנאמר (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו". ונראה לנו שזו מסורת אחרת על הנהגת קץ הימים (ימות המשיח), לא בית דוד אלא משה.